

Uit: *Mare di Libri, Mare 5, 2 oktober 2003*

SUPERSOFEN EN MAKELAARS

Jan Sleutels

- ♦ Jan Bor (red.), *25 eeuwen westerse filosofie. Teksten en toelichtingen*. Boom, Amsterdam, 2003. 545 blz. Paperback, ISBN 90 5352 821 0. Prijs € 32,50.
- ♦ André Klukhuhn, *De geschiedenis van het denken. Filosofie, wetenschap, kunst en cultuur van de oudheid tot nu*. Bert Bakker, Amsterdam, 2003. 652 blz. Paperback, ISBN 90 3512 546 0. Prijs € 32,50.

Tot het beste werk van G.K. Chesterton behoort *George Frederick Watts* (1904), een boekje dat fonkelt van de aperçus. In een ervan merkt Chesterton op dat filosofie en theologie de enige democratische wetenschappen zijn. Geen enkel onderwerp is hun te min. 'Physiologists may think it dirty to grub about in the grass; botanists may think it dirtier to grub about in an animal's inside. But there is nothing that is not relevant to these more ancient studies.' Geen enkel detail, van hemdsknoppen tot kangaroes, ontsnapt aan hun aandacht.

Wat de filosofie betreft heeft Chesterton zeker gelijk. Zij draagt van oudsher een generalistisch karakter, wat haar onderscheidt van de andere wetenschappen. Aristoteles

omschreef de 'eerste filosofie' als de 'wetenschap van het zijnde als zijnde': zij bestudeert dat-wat-is niet voorzover het materieel of psychisch of levend is, of in enig ander specialistisch opzicht, maar enkel in zijn meest algemene opzicht, als zijnde. De onbeperkte van deze taakstelling is vaak gehekeld, maar heeft ook een buitengewone bekoering. Als filosofie over de grenzen van de wetenschappen heen moet kijken, zou zij kunnen ontdekken wat alle zijnden tezamenbindt ('One Ring to bind them...').

Het professionele generalisme kent verschillende vormen. Soms ligt het in de breedte van het denken: de filosoof als allrounder die heel het denken van zijn tijd bestrijkt. Op grond van zijn overzicht kan hij voor de nodige eenheid zorgen en fungeren als encyclopedist (Hegel), als gids of coach, als cartograaf (Ryle) of als commentator (Rorty).

Soms ligt het generalisme in de diepte. De filosoof zoekt de wortels van de werkelijkheid op en de diepste gronden van ons denken en handelen. Met dit superieure inzicht kan hij eenheid stichten in de wirwar van wetenschap en cultuur, ditmaal in de rol van koning (Plato), wetgever (Descartes), grensrechter (Kant) of herder (Heidegger).

Ten slotte is er de filosoof als factotum, generalist vanwege de volstrekt niet-specifieke aard van zijn culturele onderhoudswerkzaamheden. Hij is geestelijk loodgieter (Midgley), vuilnisman of knecht, 'sweeping away the rubbish that lies in the path of knowledge' (Locke), arts, therapeut (Wittgenstein) of beleidsmedewerker (Popper).

Geschiedenis

De genres van generalisme komen meestal gemengd voor, maar in de loop der tijd zijn de accenten verschoven. De schaamteloosheid waarmee vroegere filosofen diepzinnig konden zijn is al honderd jaar ondenkbaar, evenals het gemak en de vanzelfsprekendheid waarmee zij allrounder waren. Het eerste is in onze ogen bovemenselijke hybris, het laatste werd door de explosieve groei van de wetenschappen menselijkerwijs steeds lastiger. Klusjesmannen zijn er altijd geweest, zoals de vroedvrouw (Socrates), de instrumentenmaker (Aristoteles) en de dienstmaagd (Thomas van Aquino). Wel lijkt het aantal klusjesmannen in de twintigste eeuw drastisch te zijn toegenomen, waarschijnlijk omdat de allrounder en de diepzinnige het steeds moeilijker kregen.

Generalisme loopt als een rode draad door de geschiedenis van de filosofie, maar is er in zekere zin ook mee in strijd. Het werkt als een ideeënvereffenaar. Met een knipoog naar Chesterton

zou je kunnen zeggen dat de filosofie zó democratisch is, dat ideeën van drieduizend jaar geleden op gelijke voet staan met ideeën van drie dagen oud. De indruk bestaat dat filosofie eigenlijk helemaal geen geschiedenis heeft, maar een nunc aeternum is.

Paradox

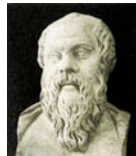
De filosofie mag dan geen geschiedenis hebben, de vraag naar filosofiegeschiedenissen is des te groter.

Zij is veel groter dan die naar de geschiedenis van enige andere discipline en verslaat met gemak de meeste 'echte' filosofieboeken. Bij amazon.com ligt de sales rank van Russells *History of Western Philosophy* uit 1946 rond de 7000. Net zo goed als Daniel Dennetts bestseller *Darwin's Dangerous Idea* (1995), stukken beter dan diens *Consciousness Explained* (1992) op 23.000. Störigs *Kleine Weltgeschichte der Philosophie* uit 1950 kent een vergelijkbaar succes.

Ook in Nederland doen Störig en Russell het goed, terwijl een smaakvol uitgevoerde, geïllustreerde geschiedenis van de filosofie als *De verbeelding van het denken* (1995) bewijst dat de filosofie ook hier salonfähig is, of op zijn minst salontischfähig. Dit boek, onder redactie van Jan Bor en anderen, is echter niet alleen mooi om te zien. Het is ook een uitstekende kennismaking met de filosofie. Want dat is de paradox van het nunc aeternum: zelfs het verleden is actueel.

Supersofen

De druk van het eeuwige nu is nog beter te voelen als je de oude denkers zelf leest, in plaats van over hen te lezen. Onlangs verscheen onder Bors

redactie wederom een lijvige filosofiegeschiedenis, ditmaal in de vorm van een bloemlezing. *25 eeuwen westerse filosofie* bestaat uit kernteksten van de vierenvijftig beroemdste filosofen aller tijden, fraai vertaald in het Nederlands en telkens voorzien van een heldere, korte inleiding per tijdvak en per filosoof.

Al lezend in het boek, van Parmenides tot Rorty, voel je de druk van de eeuwigheid. Oud en jong staan in broederlijk gelid; de tijd deert niet wat zij te zeggen hebben. Allen hebben supersoofstatus. Daardoor kun je ze merkwaardig genoeg amper anders lezen dan als diepzinnige denkers, zelfs al waren zij soms allrounders of klusjesmannen.

Kennismakelaar

Een rasechte allrounder is André Klukhuhn, directeur van het Studium Generale van de Universiteit Utrecht. De meeste geleerden weten 'vrijwel alles van vrijwel niets', zegt Klukhuhn, hijzelf weet 'vrijwel niets van bijna alles'. Hij noemt zichzelf een kennismakelaar, verwijzend naar de duizenden lezingen over alle denkbare onderwerpen die hij voor het Studium Generale organiseerde. Als filosoof legt Klukhuhn deze kennis in zijn boeken neer, zoals in zijn 'inleiding tot de 21e eeuw' (*Sterf oude wereld*, 1995) en in zijn nieuwste boek, *De geschiedenis van het denken*.

Klukhuhns onverzadigbare ideeënhonger drijft hem van relativiteitstheorie tot dadaïsme,

van bioindustrie, Wittgenstein en Napoleon tot kunstmatige intelligentie en Robert Musil, van zwarte gaten tot Schopenhauer en de chaostheorie. Een feest voor de geest, *De geschiedenis van het denken*, dat vensters opent op honderden thema's en theorieën. Wie zoals ik houdt van omgevallen boekenkasten (het register telt duizend namen), kan zijn hart ophalen.

Minder te spreken ben ik over Klukhuhns benjaminisme. Hij rijgt honderden bladzijden citaten aaneen, vaak tien op een pagina, soms om de andere zin. Walter Benjamin schijnt ooit gezegd te hebben dat hij een boek wilde schrijven van louter citaten. Klukhuhn deelt kennelijk dit ideaal. Het kan volgens hem ook moeilijk anders, omdat 'iedere in taal gestelde bewering bestaat uit een aaneenschakeling van citaten in meer of minder verholde vorm'. In dit postmoderne sentiment van de totale intertekstualiteit van de taal schuilt vast een zekere waarheid, maar de 'meer verholde vorm' zou het boek leesbaarder hebben gemaakt en zou waarschijnlijk de structuur, door de gedwongen parafrase, ten goede zijn gekomen.

Dat Klukhuhns boek niet 'de' geschiedenis van het denken is, zal niemand verbazen. Het is de selectie van een allrounder met nadruk op de twintigste eeuw. Maar zelfs 'een' geschiedenis is misschien teveel gezegd. In Klukhuhns kosmische perspectief is ons bewuste bestaan, met heel zijn cultuur en zijn boeken, een bliksemflits in de eeuwigheid tussen oerknal en einde. Wat heeft een bliksemflits aan geschiedenis?

